

Recenzii

că întreaga Biblie apare într-o editură necunoscută în domeniul biblic internațional, cu o copertă colorată ca la bazar și nu mult mai consistentă decât hârtia unei pagini normale și dimensiunile deja amintite, atunci este mult probabil ca interesul și folosul cititorilor să nu treacă mult de primele trei pagini cu tabelele-rebus ale canoanelor biblice descrise mai sus.

Totuși, ideea de a oferi într-un volum de aproape opt sute de pagini toate aceste cărți biblice cu tabelul explicativ trebuie salutat ca o intenție bună. Acest proiect ar putea fi însă îmbunătățit considerabil prin asumarea lui de către specialiști care să garanteze un text verificat științific, atât în ceea ce privește originalul, cât și traducerile, care presupun cunoștințe de limbi clasice precum etiopiană ori siriacă, dar și de istorie a dezvoltării fiecărui canon biblic în parte.

O astfel de colecție sau Biblie universală ar putea fi într-adevăr una de referință și ar contribui într-o bună măsură la cunoașterea și apropierea dintre tradițiile biblice creștine dezvoltate în afara Europei, precum și la consolidarea conștiinței creștine legată de sursa comună a propriei Scripturii, în ciuda întregului spectru de canoane biblice, anume Biblia ebraică.

Drd. Alexandru Ioniță

Nina-Maria WANEK (ed.), *Psaltike. Neue Studien zur byzantinischen Musik: Festschrift für Gerda Wolfram*, Praesens Verlag, Wien, 2011, 397 p. ISBN 978 3 7069 0458 2

Studiile științifice legate de muzica psaltică, numită și bizantină, își au și ele de multe ori sediul, ca patristica sau alte domenii teologice, mai degrabă în vestul Europei. În răsărit efectiv (încă) se practică această muzică, în timp ce în vest există cadrele specializate pentru cercetarea ei cât mai optimal, tradiție de mai bine de un secol, pe lângă care încolțește încet dar sigur și interesul pentru practicarea ei.

Volumul de față este dedicat doamnei Gerda Wolframs, de multe decenii cercetătoare în domeniul muzicii bizantine în Viena, unde Egon Wellesz crease deja la începutul secolului trecut școală în acest domeniu. Fiind vorba de o doamnă, vârsta nu este amintită niciodată în întregul volum. Însă lista de publicații și activitățile descrise în prefață de editoarea *Festschriftului* dau dovadă de o activitate științifică nu numai îndelungată, ci și foarte fructuoasă, concretizată în studii și monografii publicate în prestigioasele colecții *Monumenta Musicae Byzantinae* și *Corpus Scriptorum de re Musica*. Profesoara Wolframs a predat în Austria și Grecia și activitatea sa nu poate fi limitată numai la muzică, ci deopotrivă a contribuit consistent în domenii precum slavistică, teologie, liturgică, filologie, editare de manuscrise și sociologie. (p. 9)

Bogatul spectru al preocupărilor științifice amintite, înrudite cu domeniul muzicii psaltice în modul în care a fost practicat de Gerda Wolframs (p. 395f.), este oglindit în diversitatea și acribia articolelor semnate de ucenici, colegi și prieteni ai profesoarei omagiate. Volumul se vrea – spune editorul – o lucrare de referință, care să pună la dispoziția

Recenzii

cercetătorilor stadiul actual al cercetării (*Forschungsstand*) abordate de fiecare autor. De aceea, cu un număr atât de mare de contribuții (22 articole) este imposibil de prezentat în totalitate în cadrele unei simple recenzii. Vom sublinia doar câteva aspecte și informații necesare pentru a trezi interesul pentru volum, și de ce nu, pentru relevanța studiului științific al muzicii psaltice, precum și al domeniilor teologice înrudite.

O primă privire asupra titlurilor și autorilor poate evidenția o realitate interesantă. Dacă muzica bizantină se spune că ar fi cântată numai de bărbați, femeile fiind în estul Europei discriminate sau foarte puțin încurajate s-o învețe și să o practice, se pare că în domeniul cercetării științifice situația stă considerabil altfel. Din 22 de articole, 12 sunt semnate de nume feminine, așa cum este editorul și sărbătorita, profesoara Gerda Wolframs. Din acești 22 de cercetători, patru sunt români, deși numai doi afiliați instituțiilor științifice din țară (București).

Volumul se deschide cu articolul bioergografic foarte consistent scris de Maria Alexandru (Tesalonic), despre Gregorios Mpunes Alyates, unul din numeroșii compozitori de muzică bizantină din secolul al XV-lea (pp. 13-64). Prin această lucrare Maria Alexandru pledează și pune începutul unui proiect pilot, care ar trebui să colecționeze și să editeze viața și opera principalilor melurgi bizantini și post bizantini. (p. 14)

Dacă primul articol investighează cu o acuratețe exemplară opera compozitorului bizantin Alyates, Achileus Chaldeakes, pornind de la informațiile cunoscute despre existența unor texte liturgice scrise de femei în cadrul imnografiei ortodoxe, își propune în a contribuția sa să descopere figura unei femei-compozitor de muzică bizantină (*The „Woman Figure” in Byzantine Melopoeia*, pp. 65-100). Autorul descoperă două persoane. Prima este fiica unui compozitor pe nume Ioannes Kladas (sec. XV), iar a doua o călugăriță, care a trăit în sec. al XIV-lea. El descifrează codici și notația muzicală veche și reușește să facă o comparație a compozițiilor celor două autoare, în opera cărora se poate observa clar diferența majoră dintre epoca de cultură înfloritoare a uneia și decadența cauzată de cucerirea Polisului la fiica lui Kladas. (pp. 91-92)

De la secolele înfloritoare ale muzicii bizantine contribuția cunoscutului Constantin Floros (Hamburg) aduce lumină asupra celor mai vechi melodii păstrate pentru condace (*Zur ältesten Überlieferung der Kontakienmelodien*, pp. 115-124). Aflăm că o astfel de melodie poate fi astăzi descifrată de pe un manuscris din Grottaferrata datând din jurul anului 1100.

Fiind una din cele mai dificile, dar și interesante probleme, notația bizantină veche face subiectul mai multor articole din acest volum. Unele se ocupă cu notația întâlnită în manuscrisele grecești timpurii (de ex. *Mariana Dimitrova, The usage of Theta Notation in the Menaion Sinai gr. 592, pp. 101-113*;), însă o bună parte sunt dedicate notației muzicale neumatice dezvoltate în spațiul slavon, așa numita *znamennaja* (vezi de ex. Inge Kreutz, *Die Texte der Melismen im altrussischem Kircengesang*, pp. 155-166).

După epoca vechilor tradiții, autori bulgari și români aduc aportul lor legat de transliterarea notației sintetice în una mai analitică odată cu răspândirea acestei muzici în Balcani și Carpați (Nicolae Gheorghită, *Observation on the Technique of Transcription...*, pp. 125-

Recenzii

144), precum și de adaptarea imnografiei bizantine pe limba fiecărui stat în parte, o dificultate nedeșăsită până astăzi în toate țările ortodoxe (vezi Costin Moisil, *The Adaptation of the Anastasimatarion Stichera into Romanian*, pp. 233-243). Din articolul lui Moisil (București) putem afla în ce măsură anastasiatarul „românizat” de Macarie Ieromonahul, Mihalache Moldoveanul, Dimitrie Suceveanul și Anton Pann sunt fidele originalelor grecești. Comparațiile întreprinse de autor duc la concluzia că

Romanian chanters observed most of the composition rules of the Greek original. Modifications usually concerned metrical aspects and had as result the alienation of the standard shape of cadence formulas in which a syllable takes two or four beats as the case may be. (p. 238) Dar, spune autorul, „a faithful adaptation did not mean perfect identity.” (p. 239)

Acuratețea muzicii bizantine se pare că nu era pusă sub semnul întrebării numai de situațiile altor state etnice ortodoxe. Flora Kritiou arată cum deja în secolul al XV-lea influența latină își spune cuvântul asupra unor compoziții bizantine, dar mai ales în cazul melodiei compuse pentru Simbolul de credință (*The Byzantine Compositions of the „Symbolon of Faith”*, pp. 167-179).

Dacă existența polifoniei și a notației bizantine corespunzătoare pare de necrezut pentru Creta secolului al XVI-lea, cititorul puțin versat în istoria muzicii antice va fi cu siguranță impresionat să afle că din cadrul acestei lumi muzicale nu lipseau famenii sau castrații. Lor le sunt dedicate două articole în acest volum, autorii încercând să elucideze atât începuturile acestei practici (Christian Troelsgard, *When did the Practice of Eunuch Singers in Byzantine Chant Begin?...*, pp. 345-350), cât și dezvoltarea și menținerea ei până în secolul trecut, când moare ultimul castrat din istoria muzicii, singurul de la care există înregistrări audio. (Nanna Schiodt, *From Byzantium to Italy. Castrato Singers from the 4th to the 20th Centuries*, pp. 301-311).

Unul din cele mai interesante articole abordează tema raportului dintre cuvânt și muzică în lecționarele grecești (Sandra Martani, *Words and Music in the Greek Gospel Lectionaries*, pp. 219-231). Autoarea subliniază importanța muzicii pentru cultul bizantin:

...music in the Byzantine liturgy is not merely a „frame” or an additional element, added to increase the importance of the celebration, but rather an essential part of the rite itself: it leads to the knowledge of God and at the same time constitutes one of the means of communion with him. Music is involved not only in the „lyric” parts of the liturgy but also for the prayers and the readings. So the relationship between text and music is very close and the comprehension of liturgical action becomes essential for a genuine understanding of the liturgical chant. (p. 219)

Notația găsită de autor în lecționarele cercetate pot fi clasificate în trei categorii, care țin de nivelul „sintactic”, de sfera „semantică” și de nivelul „liturgic”. Primele despart propozițiile în părți mai mici, după sensul și structura lor gramatică; grupa a doua constă

Recenzii

din semne care se adaugă anumitor cuvinte pentru a le sublinia înțelegerea teologică mai profundă, iar nivelul liturgic însumează semnele ce scot în evidență gradul de festivitate sau indică momentul liturgic particular. (p. 220)

Sfârșitul articolului deplânge stadiul incipient al cercetării lectionarelor, mai ales cele care conțin epistolele apostolilor: „In fact, most of the Gospel lectionaries, above all the dated ones, are still waiting to be investigated, and the *Apostolos* has not been studied at all up to now.”¹ (p. 225)

Dacă aceste lectionare nu au fost studiate până acum, cititorul volumului va înțelege cu siguranță necesitatea investirii de resurse în acest domeniu interesant și relevant, mai ales pentru Biserica Ortodoxă, a cărei tradiții necesită asumarea unei moșteniri imense. În același timp, cititorul va descoperi muzica bizantină ca un domeniu conectat cu toate disciplinele teologice, din perspectiva căruia se pot aduce contribuții semnificative nu numai în ce privește știința, ci și înțelegerea și deslușirea anumitor practici și tradiții eclesiale.

Diversitatea temelor abordate și a originii autorilor arată și puterea integratoare a acestei muzici, care poate redeveni o voce comună a multor biserici ortodoxe devenite în timp poate prea naționale și, astfel, prea mult interesate să se delimiteze de orice altceva, ce astăzi nu mai constituie „propria” identitate.

Drd. Alexandru Ioniță

Rolv Olesen (ed.), *Mission and Postmodernities, Regnum Edinburgh 2010 Series*, Edinburgh, 2011, 270 p., ISBN 978-1-870345-97-2,

În cadrul *Regnum Edinburgh 2010* a apărut un nou volum intitulat *Misiune și Postmodernități* (cu privire la alte două volume apărute și recenzate de mine, vezi *Edinburgh 2010. Volume II Witnessing to Christ today*, edited by Daryl Balia și Kirsteen Kim, Edinburgh, 2010, 301 p. în *Revista Teologică*, Serie nouă, anul XX (92), iul-sept. 2010, p. 216-218; precum și *Edinburgh 2010. Mission Today and Tomorrow*, ed. Kirsteen Kim & Andrew Anderson, Edinburgh 2011, 450 p. ISBN 978-1-870345-91-0 în *Revista Teologică* nr. 4, 2011, p. 344-345). Titlul volumului de față a fost inspirat de una din temele de studiu din cadrul Conferinței Misionare ținută la Edinburgh în 2010. Pregătirea acestei teme a intrat în responsabilitatea Institutului Nordic pentru Cercetare Misiologică și Ecumenică, iar rezultatele acestui prin proces de studiu au fost publicate, inclusiv pe internet (www.missionresearch.org). Continuarea cercetării acestei teme a fost încredințată Institutului Edede (Oslo), ajutat de un „core group” format din alte cinci persoane (din păcate nici una aparținând tradiției ortodoxe). Grupul a căutat autori care să poată contribui la tema anunțată în titlu, încercând să cuprindă o arie cât mai diversă de contributory, atât prin originea și locul unde acționează la ora actuală, cât și prin atitudinea lor față de postmodernitate.

¹ Only a list of the lectionaries with ekphonic notation has been written out. Cf. Chr. Han-nick, *Les lectionnaires grecs de l’Apostolos avec notation ekphonétique*. Studies in Eastern Chant 4 (ed M. Velimirovič). Creestwood/NY 1979, 76-79.